

19-amaliy dars

Mavzu: Prognozlashning ekspert usuli

Darsning maqsadi

Talabalarga:

- ekspert baholari asosida prognoz tayyorlash usullarini tushuntirish,
 - ekspertlarning kelishuv darajasini baholash,
 - o‘rtacha baho va reyting asosida prognoz qilishni o‘rgatish.
-

1. Nazariy qisqacha eslatma

Ekspert usuli — bu prognozni iqtisodiy yoki ijtimoiy ko‘rsatkichlar bo‘yicha mutaxassislarining fikri asosida olish.

Asosiy qadamlar:

1. Ekspertlar guruhi tanlanadi (3–10 kishi)
2. Masala bo‘yicha ekspertlar ball yoki reyting beradi
3. Baholarni yig‘ish va standartizatsiya qilish
4. Kelishuvni baholash (variatsiya koeffitsienti, Kendall W)
5. O‘rtacha baho va reyting asosida prognoz tayyorlash

Afzallik: noaniq, yangi yoki statistik ma’lumotlari yetarli bo‘lmagan sohalarda samarali.

Cheklov: subyektivlik, ekspertlar tanlovi va kelishuv darajasi natijaga ta’sir qiladi.

2. Amaliy vaziyat

Qishloq xo‘jaligida yangi turdagи ekin hosildorligini prognozlash.

- 5 nafar ekspert har bir omil bo‘yicha 1–10 ball beradi.
- Omillar: Tuproq unumidorligi, Sug‘orish, Iqlim sharoiti, O‘g‘itdan foydalanish

Omil / Ekspert E1 E2 E3 E4 E5

Tuproq	9	8	9	10	9
Sug‘orish	8	7	8	9	8
Iqlim	7	6	7	8	7
O‘g‘it	8	9	8	9	8

3. Bosqich 1: O‘rtacha baholarni hisoblash

$$[\bar{x} = \frac{1}{n} \sum x_i]$$

Masalan, **Tuproq**:

$$[\bar{x} = \frac{9+8+9+10+9}{5} = 9]$$

Jadvalni yangilang:

Omil O‘rtacha baho

Tuproq 9.0

Sug‘orish 8.0

Iqlim 7.0

O‘g‘it 8.4

4. Bosqich 2: Ekspertlar kelishuvini baholash

Variatsiya koeffitsienti:

$$[V = \frac{\sigma}{\bar{x}} \cdot 100\%]$$

- $V < 10\% \rightarrow$ yuqori kelishuv
- $10-30\% \rightarrow$ o‘rtacha
- $30\% \rightarrow$ past kelishuv

Natija: Tuproq – yuqori, Sug‘orish va Iqlim – o‘rtacha

5. Bosqich 3: Reyting usuli

O‘rtacha baholarga qarab omillarni tartiblash:

Omil O‘rtacha baho Reyting

Tuproq	9.0	1
--------	-----	---

O‘g‘it	8.4	2
--------	-----	---

Sug‘orish	8.0	3
-----------	-----	---

Iqlim	7.0	4
-------	-----	---

Xulosa: eng muhim omil — Tuproq unumdorligi.

6. Bosqich 4: Prognoz tayyorlash

- Har bir omilning o‘rtacha bahosini vazn sifatida ishlatalish
 - Masalan, 1–10 ball → hosildorlikni mln kg bilan bog‘lash
 - Oddiy formula:
[
 $\hat{Y} = \sum (\text{Baholar} \cdot \text{Vazn})$
]
-

7. Amaliy dars yakuni

Talaba:

- ✓ ekspert baholarini yig‘di
 - ✓ o‘rtacha qiymatlarni topdi
 - ✓ kelishuv darajasini bahoaldi
 - ✓ reyting va vazn asosida prognoz tayyorladi
 - ✓ natijani iqtisodiy jihatdan sharhladi
-

8. Mustaqil ish uchun savollar

1. Ekspert baholari qaysi hollarda prognozlash uchun eng mos?
2. Variatsiya koeffitsienti nimani ko‘rsatadi?
3. Qanday qilib subyektivlikni kamaytirish mumkin?